

Yakın bir tarihte kaybettiğimiz kıymetli büyüğümüz
Erol Kılınç'a ithaf olunur.
Bize miras kalan ülküsünü gayretle ileriye taşıyacağız.

ÖTÜKEN

her zaman
okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 30

OCAK - ŞUBAT **2023**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
Vizyon Basımevi Kağıtçılık
Matbaacılık ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İstanbul Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika No: 52098

Yıllık Abonelik Bedelleri
2023 yılı abonelik bedeli - **450 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Son Okuma
Fatih Orta

Grafik Tasarım
Mahmut Doğan

Ön Söz

Peyâmi Safa, cumhuriyet devri Türk entelektüeli içerisinde tramvaları, yönelimleri ve problemlere yaklaşım biçimleriyle numunelik örneklerden sayılabilir. Babasının sürgüne gönderilmesi, hastalığı ve trajik yaşam mücâdelesi içerisinde velûd bir kalem olarak yazım dünyasının hemen her alanında boy göstermiştir. Hayatını kalemiyle kazanan bir entelektüel olarak romanlarından fıkralarına değin Türk düşünce hayatının problemlerine temas etmekten geri durmamıştır. Mefkûre adamının yüce bir hayır için yaşadığına, Türk milletinin de mefkûreci bir millet olduğuna inanır. Fertler evvelâ kendileri için değil, millet için isteyerek onu yaşatmalıdır. Peyâmi Safa için bu hayat demektir.

Peyâmi Safa, milliyet ve millet olayını bir varlık olayı olarak kabul eder ve millet olmayı yaşamaya lâyık olmakla irtibatlı hâle getirir. Milliyetçiliğin ne bir faraziye ne de bir ideoloji olmadığını, doğa olayları kadar gerçek bir olayın ifâdesi olduğunu, her şeyin kendi kendisi oluşu gibi tabiî ve zarurî olarak bir milletin millet olduğunu bildirmektedir. Peyâmi Safa'ya göre laik bir dünyada, dinlerin kaybettiği her şeyi milliyet tekrardan kazanır; cennet ve cehennem ahlâkı yerine, garazsız ve menfaatsiz, malını ve canını millî varlığa feda ettiren kahramanlık ahlâkını millî şuur getirir. Kahramanlık ve orduyu oluşturan milliyet, aynı zamanda ahlâkı da korur. *Milliyet olmayan yerde ahlâk yoktur.* Ahlâk, varlığını kişinin kendi hayatından daha yüksek bir millî ve ebedî hayatı idealleştirme noktasında milliyet sâyesinde sürekliliğini korur. Sanat ve kültür de milliyet duygusuyla irtibatlıdır. Milliyet olmadan varlık da olmayacaktır. Peyâmi Bey'in yazım hayatı, bu milliyet olma kavgasının omurgasını teşkil edecek bütün problemlere işâret eder.

Millî Mecmûa'nın bu sayısında, Peyâmi Safa'nın düşünce hayatında önemli malzemeler sunduğu muhafazakârlık anlayışı, Kadro hareketine karşı eleştirel yaklaşımı, Türk inkılâbının kurucu ideolojilerine dair görüşleri gibi hususlara temas edildi. Diğer yandan hikâyeci kimliğiyle devrini nasıl yansıttığı, savaş düşüncesinin insan hayatındaki etkileri ve düşünce romancılığında şahısların nasıl fonksiyon üstlendiği gibi hususlar ele alındı.

Emeği geçen saygıdeğer hocalarımıza ve 30 sayılık yolculuğumuzda desteğini esirgemeyen kıymetli okurlarımıza teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

Peyami Safa ve Muhafazakârlık
Lütfi Bergen
.....**06**

Peyami Safa'nın Gözüyle Türk İnkılâbına Bakmak
İsmet Türkmen
.....**62**

Apartman Sevdası: Bir Hâlet-i Rûhiye'nin Eleştirisi
Ali Bilgenoğlu
.....**70**

"Maddeci Devrimbaz" Karşısında Türk Düşüncesi: Peyami Safa'nın Düşünce Dünyasının Temel Noktaları
Enes Bahadır Kızak
.....**76**

Türk Düşüncesi Dergisi ve Bir Aydının Hakikat Arayışı
İsmail Yıldız
.....**96**

Tılsımlı Bir Kadının Portresi Olarak *"Selma ve Gölgesi"*
Metin Savaş
.....**100**

İÇİNDEKİLER

Sanatın Vatanı, Türk'ün Peyami'si
Hakkı Suat Yılmazer
.....**108**

Zihniyetlerin Yansıma Alanı Olarak Peyami Safa'nın Romanları ve Şahıslar Dünyası
Sema Uğurcan
.....**114**

Ferdin, Devrin ve İstanbul'un Hikâyecisi: Peyami Safa ve Hikâyeciliği
Abdullah Ezık
.....**130**

Peyami Safa'nın Romanlarında Dünya Savaşlarına Yönelik Tahliller
Gökay Durmuş
.....**142**

Peyami Safa'nın Kaleminden Ali Fuad Cebesoy ve İsmail Fazıl Paşa
Gamze Başak Atakan
.....**160**

Peyami Safa'nın "Unutmadın Değil Mi?" Hikâyesinde Savaşla Parçalanan Hayatlar
Onur Belli
.....**164**

Mehmet Akıncı ile Peyami Safa Üzerine Söyleşi
.....**170**

PEYAMİ SAFA VE MUHAFAZAKÂRLIK

LÜTFİ BERGEN

Peyami Safa iki kitabından [TİB, DBS] derlediğim görüşleriyle Türk İnkılâbı'nın hedeflediği sentezin unsurlarını "Batı'nın ilim tekniği" ile "kentsel sistemini" almak, ancak onu bin yıllık İslâm-Türk medeniyet tarihi ile ilişkilendirmek suretiyle ortaya koymaktadır.

I- Giriş:

Türkiye'nin siyasal akımları 1908 sonrası ortaya çıkan partiler ile şekillenmeye başlamıştır. 1699'da tescillenen ve ağır yaptırımları içeren antlaşmalarla "gerileşme dönemini" başlatan askerî başarısızlıklar, yöneten katmanın "ıslahât" arayışlarına girmesine neden olmuştur. 1789 burjuva devriminin kavramları (hürriyet, eşitlik, dayanışma; Osmanlı'da ek kavram olarak meşrutiyet-şura) ise yenileşme hareketleri neticesi yetişen aydın-bürokratların Osmanlı devlet-toplum sisteminin sürdürülebilirliği için geliştirdiği fikirlere mehaz olmuş, düşünce akımlarının şekillenmesini sağlamıştır. Bu temellendirme açısından Batı'da doğan düşünce akımları ***Sağ*** (mülkiyet, sınırları belirli devlet ve sınıf düzeni savunuculuğu) ve ***Sol*** (eşitlik, evrensel devlet ve çok halklı yönetim savunuculuğu) olarak ayrışmıştır. Batı'da egemen sınıfın (sermayenin ve imtiyaz sahiplerinin) özgürlüğü, ***liberalizm***i; Katolik evrenselciliğin yıkılarak yerel kiliselerin öncülüğünde sınırları belli devlet yapılarının inşası arayışı, ***milliyetçiliği*** doğurmuştur. 1789, bir burjuva devrimi olarak gerçekleşmiş, liberté, égalité, fraternité (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) kavramlarını gerçek anlamlarıyla tahakkuk ettirememiştir. ([1]) Buna göre Fran-

[1] Fransa, 1789 devrimine rağmen kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanımamıştır. Bu hak, Fransa'da 4 Ekim 1944'te yapılan yasa değişikliğiyle verilebilmiştir. Kadınlar ilk defa 29 Nisan 1945'te belediye seçimlerine katılabilmiş, parlamento seçimlerinde ise ilk defa 21

PEYAMİ SAFA'NIN GÖZÜYLE TÜRK İNKILÂBINA BAKMAK

İSMET TÜRKMEN*

Peyami Safa'ya göre, Mustafa Kemal Millî Mücadele'nin kazanılmasını müteakip Osmanlı'nın kangren haline gelmiş bütün uzuvlarını kesip atmış, yeni Türk devletini sadece milliyetçi ve medeniyetçi tarafı ağır basan yeni bir hayat felsefesi üzerine kurmuştur.

Türk edebiyatının en önemli romancılarından birisi olarak kabul gören Peyami Safa[1], bu özelliğinin

* Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat
(e-posta: iturkmentug@gmail.com)

[1] Türk edebiyatının *"şair-i maderzad"* unvanlı şairi İsmail Safa'nın en küçük çocuğu olan Peyami Safa, çocukluk yılarında babası ve kardeşleri ile çektirdiği bir fotoğrafın arkasına düşülen nota göre, 2 Nisan 1899, Pazar (21 Mart 1315) günü doğmuştur. Safa'ya Peyami ismi, babasının yakın arkadaşı Tevfik Fikret tarafından konulmuştur. Peyami Safa sanat ve edebiyatla meşgul olan bir aileden olup, öğretmenliği bırakarak yayın hayatına atılan ve özellikle Yirminci Asır ile Hafta dergilerini çıkararak onun gazeteciliğe yönelmesinde etkili olan İlhami Safa'nın, kardeşidir. Peyami Safa'nın entelektüel birikiminin temelleri eğitim hayatına başladığı *Menbau'l İrfan Mektebi*'nde atılmış, buradan sonra Vefa Lisesi'nde bu temel güçlendirilmiştir (1910). Safa, daha öğrencilik döneminin başında zorluklarla karşılaşmıştır. İlköğretim yıllarında sağ kolunda "arthritetuberculeuse" adı verilen bir tür eklem iltihabının başlaması ve yüzleştiği ekonomik koşullar sebebiyle okulu bırakmıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar yüzden de düzenli bir eğitim alamamıştır. Bu nedenle kendi kendini yetiştirerek, "otodidakt" insanlar arasında yerini almıştır. Bu süreçte, babasının arkadaşlarından Abdullah Cevdet'in hediye ettiği Fransızca sözlüğü ezberleyerek dil eğitiminde ilk adımı atan Safa, Fransız Grameri adlı bir kitap yazacak kadar kendini geliştirmiştir. Ayrıca olağandışı öğrenme kabiliyeti ve hırsı sayesinde tıp ve psikoloji dahil birçok alanda uzman seviyesinde bilgi sahibi olmuştur. Esasında hastalığına rağmen çalışma hayatına erken yaşlarda başlamasın arkasındaki sebep ise, ülkenin ve ailesinin içine düştüğü ekonomik durum ve imparatorluğun 1914 yılında savaşa dahil olmasıdır. Bu nedenle 1914 yılında Keaton Matbaası'nda çalışmaya başlayan Safa, sonrasında Posta-Telgraf Nezareti'ne başvurarak yapılan sınavın ardından burada işe başlamıştır. Posta-Telgraf Nezareti'nde üç yıl devam ettikten sonra 1917 yılında Rehber-i İttihad-ı Osmani'nin öğretmen ilanına başvuran Safa, burada öğretmenliğe başlamıştır. 1918 yılında Duyun-ı Umumiye'de çalıştığı sırada Servet-i Fünun'da da Fransızcadan yaptığı çeviriler yayımlanmış ve 1919 yılında gazetecilik hayatına adım at-

APARTMAN SEVDASI: BİR HÂLET-İ RÛHİYE'NİN ELEŞTİRİSİ

ALİ BİLGENOĞLU*

Bozkurt Dergisi'nin 1939 senesine ait 11. sayısında yayımlanan bu makalede Safa memleketi sarıp sarmalayan ve adeta Batılı olmanın/medeniliğin bir simgesi olarak sunulan apartmanı ve apartman sahibi olma, apartman inşa etme iştiyakını sorgulamaktadır.

"İçtimai ve milli manasıyla ideal, cemiyete zararlı hatta sadece faydasız, nafile ferdi isteklerimiz yerine içtimai isteklerimizi dolduran milli şuur zenginliğidir".[1]

Merhum Galip Erdem'in ifadesiyle *"Peyami Safa'yı anlatmak hem gayet kolaydır hem de çok güçtür".*[2] Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı'nın en büyük isimlerinden birisi olmasının yanı sıra Türk basın tarihinin de seçkin muharrirleri arasında yer alan Peyami Safa 1961 senesinde vefat ettiğinde ardında ciltlerce edebi, fikri/felsefi eser ve çok sayıda makale ve tefrika bırakmış velûd bir mütefekkir olarak aramızdan ayrılmıştır.[3] *Fatih-Harbiye, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Cingöz Recai* serisi gibi meşhur eserleri ile Türk Edebiyatı'na bıraktığı mirasın yanı sıra başta *Türk İnkılabına Bakışlar* ve *Doğu-Batı Sentezi* olmak üzere fikir hayatımızda iz bırakan eserleri ile tanınan Safa, aynı zamanda milliyetçilik düşüncesi ve Türk Milliyetçiliği idealinde verdiği mücadele ile kendisine mahsus bir yer edinen öncü isimlerden birisidir.[4]

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ABD,
e-posta: abilgenoglu@gmail.com

1 Peyami Safa, "Milli Cemiyetlerde İdeal", *Çığır*, cilt: 13, sayı: 127, 1943, ss. 165-166.

2 Galip Erdem, "Peyami Safa", *Ocak*, Yıl: 2, Sayı: 19, Temmuz 1969, s. 3.

3 Peyami Bey bu çerçeveden bakıldığında İlhan Darendelioğlu'na göre bir kültür mütehassısıdır. Bkz. Ergun Göze, *Peyami Safa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 123.

4 Ahmet Kabaklı: "Peyami Safa Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Yalnızız, Biz İnsanlar gibi romanlarında kimi bir toplum ya-

MİLLÎ İDEALİMİZ APARTMAN YAPTIRMAK MIDIR?

Peyami Safa

Güzel sanatlar akademisine bir uğrayınız: Heykel Şubesi bomboş, Mimarî Şubesi hıncahınçtır. Çünkü Türkiyede heykeltraşlık Türk sanatkârına para getirmez; fakat mimar hem başkalarına, hemde kendisine apartmanlar yapan bahtiyar kişidir. Üniversitenin Dil-tarih Fakültesi tenha, Tıp Fakültesi tıklım tıklımdır. Çünkü lisan veya tarih âlimi için, bütün ömründe üç odalı bir ev yaptırmak şansı pek az, doktor için apartmanlar yaptırmak şansı pek çoktur.

Birkaç idealist müstesna, yüksek tahsilin eşiğinde, istikbale nişan olan her Türk gencinin gönlünde bir apartman yatıyor, Apartman! genç ve yaşlı, mimar ve doktor, esnaf ve avukat, tüccar ve memur, komisyoncu ve müteahhit, her şuurun altı ve üstü, boydan boya silme apartman kesilmiştir. Apartman! Cimri parayı bunun için biriktiriyor, iş adamı bunun için taban tepiyor, avukat bunun için mahkemede coşuyor, doktor bunun için gözünü profesörlüğe dikmiş, vekilin treni gelmeden üç vapur evvel Haydarpaşaya damlıyor. Apartman! Sabahleyin yatakda mahmur gözler açılınca, uykunun rahaveti içinde erimiş vücudu kamçılayan ve obüs gibi sokağa fırlatan ideal: Apartman! Bir tek varlık sebebi yaşamanın hikmeti, bahtiyarlığın temeli, insanlığın gayesi, memleketin selâmeti, kâinatın sırrı: Apartman! Çimento yok fakat apartman yapılıyor; demir kalmamış, fakat apartman yapılıyor; işçi asker fakat apartman yapılıyor. Şu herif iyi gazeteci, iyi doktor, iyi avukat, çünkü apartmanı var. Apartman dirayet, muvaffakiyet, ölçüsü; apartman ihtisas vesikası; apartman terakkinin son kertesi, apartman millî servet, apartman millî refah, apartman millî ideal!

Kimse farkında değilki apartman millî servetin mezarıdır, çünkü iç piyasalarımızda tedavül ettikçe üreyecek olan sermayeleri, damarda donmuş kan gibi hareketsiz ve kısır bırakır. Apartman böyle bir salgın halinde millî refaha değil, memleketin sefaletine yol açar. Apartman millî değil, millet zararına ferdî idealdir. Bundan apartman yapılmasın! manasını çıkaracak sersemlerle konuşacak değilim. Apartmanı bir refah vasıtası olmaktan, bir millet gayesi olmıya kadar yükselten gayrimillî, gayribeşerî, gayrimedenî, hayvanca kazanç iştahına vuruyorum.

Midemizi ve barsaklarımızı apartmanla doldurran bu iştah bize iki yerden gelmiştir: Bir kendimizden, öteki dünyamızdan.

Kendimizden gelen tarafında mazuruz. Kafesli, karanlık, rutubetli, cumbası çarpılmış, taşlığı küf ve mutfağı lâğım kokan tahta evlerimiz ailelerimize tabut olmuştur. Bu evlerden her biri, gözümüzde, koskoca İmparatorluğumuzun çöküşünü ve onun harabeleri üstünde mutlak ve mücerret ölümü temsil ediyor. Farkında olarak, olmıyarak millî hassasiyetimizi şöyle bir sembolik tasavvurun ağır telkini altına koymuşuz: Tahta ev mazi, apartman istikbaldir; tahta ev tabut, apartman beşiktir; tahta ev ölüm, apartman hayattır.

Bu apartman iştahının bize dışarı dünyamızdan gelen tarafından hiç mazur değiliz. Bu kazanç hırsı, âmmenin menfaatini alaşağı edip yerine ferdin ve kâr guruplarının menfaatin koyan bu döymaz lüks ve mal düşkünlüğü bize, yıkılmak üzere olan Avrupa ve Amerika merkantilizminin yadigârıdır. Oralardan koğulan altın tanrısı, para tanrısı, lüks tanrısı, her ifâs eden fikrin, her devrilen putun son vatanı, burası imiş gibi sürü sürü, Türkiyeye göç ediyor.

Garp medeniyetini, içtimaî müesseselerin köklerini ve bunların tekâmül tarihlerini anlamakla değil, yalnız göz bebeklerile seven geri milletlerin bina, lüks ve süs hasreti içinde emekliyoruz. Ensesinde gümüşlü tilkinin gıdıklayışını hissetmeyen Türk kadını bedbaht, nişan yüzüğünde pırlanta kırıntılarının sıralanmadığını gören Türk kızı bedbaht, kübik divanı olmıyan ev bedbahttır. Fakat odasında kütüphane, duvarında resim, rafında kitap olmıyan ev bedbaht değildir. Zengin ailelerimizde Avrupa medeniyetini poker ve viski temsil ediyor. Bugün Avrupayı yıkan bütün sefahat tanrıları Türkiyeyi yapmıya gelmişlerdir.

Eski Türkler, "paranın haramı ya ziyanı gider, ya binaya„ dedikleri zaman bu dünyada ek pçok insanın pek geç anladığı bir hakikatin tam şuuruna sahiptiler. "Bir lokma, bir hırka„ telâkkisile soysuziaşan bu anlayışın başka bir tereddi kutbu da "her işin başı para„ kanaatidir.

Gençliğin, hiç olmazsa gençliğin ruhundan bu mal, bu süs, bu lüks hayranlığını sökelim. Onların beyinlerine apartmandan evvel yapmıya mecbur olduğumuz yüzde sekseni halâ harap bir köy Türkiyesi içinde yaşadığımızı en büyük Türk hakikati halinde çakmak gerek.

"MADDECİ DEVRİMBAZ" KARŞISINDA TÜRK DÜŞÜNCESİ: PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASININ TEMEL NOKTALARI

ENES BAHADIR KIZAK

Safa, bilincin olmadığı yerde insanın olmadığını ifade ederek Marks'ın maddeyi, bilince göre önceleyen tutumunun realiteye ve ilmi bir metoda dayanmadığını ifade etmektedir.

Türk düşünce dünyasında ve edebiyatında, kendine özgü üslubu ve ifadeleri olan, kendi ifadesini ve kimliğini oluşturmuş, yoğunluğu ve derinliğiyle gerçek bir iz bırakabilmeyi başarmış isimler söz konusu olsa da; kendi üzerinde tartışma yaratmak, bugünlere gelebilecek bir saygı barındırırken, hem döneminde hem de bugünlerde tepki çekebilecek bir isim yaratmak zordur. Peyami Safa, bunu başarmış bir düşünür olarak, Türk düşünce hayatındaki yerini edinmesinde de muhtemelen bu "tartışılan olmayı" başarma özelliği yatmaktadır. Henüz 2 yaşındayken babasını kaybeden, aile dostlarının yardımıyla geçinmeye çalışan ilkokul eğitiminin ardından küçük yaşta çalışmaya başlayan Safa, aynı zamanda bir azmin de göstergesidir. Türkiye'de Peyami Safa'ya dair çalışmalar düşünce ve edebiyat dünyasından bağımsız yapılmaz; bu açıdan Beşir Ayvazoğlu'nun[1] çalışması haricinde kapsamlı ve nitelikli bir biyografisinin varlığından bahsetmek de zordur. Trajik bir geçmiş ya da bir kesit, zaman zaman başarı hikâyelerine, özellikle sol ideolojinin hâkimiyetindeki medya ve yayıncılık alanında abartılı yorumlara sebep olsa da Peyami Safa da böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülür. Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan" romanındaki "İsmet Şerif" karakterinin yansıması[2], aslında Pe-

[1] Beşir Ayvazoğlu, *Peyami: Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Ötüken Yayınları, İstanbul: 1999.

[2] Sabahattin Ali'nin bu romanında, Peyami Safa

TÜRK DÜŞÜNCESİ DERGİSİ VE BİR AYDININ HAKİKAT ARAYIŞI

İSMAİL YILDIZ

Her ne kadar özellikle günümüzde ülkemizde farklı fikir eğilimlerini bir araya getirmek, bunlardan bir sentez oluşturmak (sentez kavramına "orta yolculuk" gibi olumsuz anlamlar yüklendiği de dikkate alınarak) zor görünse de Peyami Safa'nın hiç yüksünmeden kulllandığı, tenkit esasına dayanan bir sentez anlayışının büyük faydaları olacağı muhakkaktır.

Türkiye'de dergiciliğin tarihi 19. Yüzyılın başlarına dayanmaktadır. 1849-1851 yıllar arasında yayımlanan *Vaka-i Tıbbiye* bilinen ilk Türkçe dergidir. Adından da anlaşılacağı gibi *Vaka-i Tıbbiye* akademik niteliği olan bir dergidir. Bu dergiden sonra Tanzimat Döneminin de etkileriyle Osmanlı aydınları; seslerini duyurmak için, ülkemizi ve dünyayı ilgilendiren konuları ele alan dergiler çıkarmaya başlamışlardır. Abdülhamid döneminde gazetelere uygulanan yasaklar neticesinde dergi ve dergicilik her alanda önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim 1891 yılında yayınlanmaya başlayan *Servet-i Funun Dergisi* 1896 yılından itibaren Recâizâde Ekrem, Halit Ziya ile Cenab Şahabeddin, Mehmed Rauf, Ali Ekrem (Bolayır), İsmâil Safâ, Hüseyin Sîret, Hüseyin Cahit (Yalçın), Hüseyin Suad, Ahmed Şuayb, Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Ahmet Reşit (Rey), Süleyman Nesib (Süleyman Paşazâde Sâmi), Faik Âli (Ozansoy), Celâl Sâhir, Süleyman Nazif ve Müftüoğlu Ahmed Hikmet gibi isimlerin bünyesine katılmasıyla dergi adıyla anılan edebî hareketin başlamasını bile sağlamıştır.

Ülkemizde dergilerin önem kazanmaya başladığı dönem II. Meşrutiyet Dönemi olmuştur. Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edilmesinden sonra gazete ve dergilerin sayısı önemli bir oranda artmıştır. Bu durumun nedeni farklı fikir akımlarına ve bu fikir akımlarının alt fraksiyonlarına mensup aydınların kendi düşüncelerini duyurmanın yolu ola-

TILSIMLI BİR KADININ PORTRESİ OLARAK *"SELMA VE GÖLGESİ"*

METİN SAVAŞ

Selma tılsımlı bir genç kadındır. Boğaziçi'nin Çubuklu semtindeki yalısında kapalı bir hayat yaşamaktadır. Selma'nın babası geçmiş zamanda intihar etmiştir. Selma'nın birinci ve ikinci kocaları da intihar etmişlerdir. İki kocanın intiharları arasında Selma'nın ailesinin beslemesi olan bir çocuk da kendi hayatına kıymıştır. Selma etrafındaki erkeklere aşk ve ölüm korkusu veren karanlık ruhlu bir kadındır. Onun konuşma tarzı, fizyolojisi, ruhu, kısacası dışı da içi de muamma yüklüdür. Tertemiz ve lekesiz kalmak istediği şüphelidir. Siyah renklerden hoşlanır. Yalısındaki eşyalara bile kopkoyu renkler hâkimdir. Siyah renklerden hoşlandığı gibi kan ve ölüm görmekten de hoşlanmaktadır. Yaralı bir sokak köpeğinin acı çekmesin diye başını taşla ezecek kadar hunhardır. Selma'nın bir arzusu ise barut kokulu cephelerde savaş sahnelerini seyretmektir. Muhiti içinde dört intihar vakasına tanıklık etmiş bulunan Selma ikircikli bir karaktere sahiptir. Onun sözleri ile hareketleri birbirini tutmaz. Sözleri çoğu zaman akıllıcadır fakat hareketleri biteviye delicedir. Dilinden çıkan sözlerin kaynağı akıldır ama hareketleri daima içgüdülerindendir. Onun tekinsiz ve muammalı çehresine bakanlar ölümü düşünmekten kendilerini alıkoyamazlar. İkircikli tavrıyla Selma hem samimi görünür hem yalancı görünür. Selma'nın çevresindeki erkeklerden birine göre o büyük bir mustariptir,

SANATIN VATANI, TÜRK'ÜN PEYAMİ'Sİ

HAKKI SUAT YILMAZER

"Türkiye Edebiyatı" gibi kof ve zararlı tartışmaların fitili ateşlemek yerine, Türk Edebiyatı kullanımını doğal bir tavırla okurlarına aktarması, sanatın vatanı olur mu sorusuna, elbette olur cevabını net ve altı dolu biçimde açıklayabilmesi de Safa'nın kıymetini bir kat daha artırmaktadır.

Peyami Safa tarafından düzinesi on dakikada çözüme kavuşturulan bir mevzu olan sanatın vatanı olur mu konusu, yazının temelini oluşturmaktadır. Niyetimiz, Safa'nın entelektüel birikimle sonuca erdirdiği bir tartışma konusunu yeniden tartışmaya açmak değildir. Edebiyat sohbetlerinde nadiren de olsa şahit olduğum bir tartışmanın varlığının devam etmesi üzerine fikir beyan etmemiz gerektirdiğini düşündürdüğünden, işbu yazı kaleme alınmaktadır.

Sanatın birçok dalı bulunmakla birlikte, kalem sahamız olan edebiyat da bu büyük başlığın içerisindedir. Haliyle alanımız penceresinden mevzuya bakmak doğal bir durumdur. Mevzubahis konuyu yıllar evvel çözüme kavuşturan Safa hakkında uzun uzadıya bilgi vermenin, yazarın tanınırlığına gölge düşüreceği düşüncesi ile özet mahiyetinde bilgi aktarmakta fayda görüyorum. Konu hakkındaki fikrimizin en büyük destekçisi, önderi olan yazarı kısa da olsa tanıtmak bu noktada vazifemizdir.

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki, Safa çağının en üretken yazarlarındandır. Aydın kişiliği ve farklı alanlarda derin okumalarıyla fikir üretebilen, fikir münazaralarına girebilen, kalem oynatabilen, kıymetli bir kişiliktir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerinden olan Safa, küçük yaşta edebiyat hayatına atılmış, hemen her türde eser vererek çok yönlü bir yazar olarak tanınmıştır. Başta roman olmak üzere, hikâye, piyes, biyografi, gezi yazısı

ZİHNİYETLERİN YANSIMA ALANI OLARAK PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARI VE ŞAHISLAR DÜNYASI*

SEMA UĞURCAN**

Peyami Safa için realist değil idealist yazar demek daha doğrudur. Yazarlığında aktif rolü yansıtmacılık değil, niyetçilik oynar.

ÖZ

Zihniyet bir sosyal grubun üyeleri tarafından ortaklaşa algılanan inançlar, düşünceler, alışkanlıklardır. Peyami Safa'nın kahramanlarında, zihniyeti oluşturan duygu, düşünce ve ahlâkî belirlemelerde, Türke has olanla, Batı'dan gelenler çatışır. Yazar kadın kahramanların zihniyetini, pratik davranışlar, maddî kültür unsurlarına sinen malzemelerle canlandırır. Aydın erkek kahramanları, zihniyetler etrafında bilinçli tasavvurlara yöneltir. Kadınların zihniyette Batılı tercihleri, toplumlarına yabancılaşmalarına yol açar. Doğu-Batı değerlerini birleştirmiş erkek kahramanlar onların hareketleriyle ilgili sosyolojik sonuçlar çıkarır. Zihniyet çarpışmalarını önce sosyal ve psikolojik işleyen yazar, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* ve *Yalnızız*'da bu çarpışmalara spritüalist boyut katar. Bu da eserlerini daha zengin hâle getirir.

Anahtar Kelimeler: Zihniyet, medeniyet çatışması, yabancılaşma, spritüalizm.

ABSTRACT

Peyami Safa's Novels and the Characters in the Novel Characters as a Domain of the Reflection of Mentality Mentality is the sum of commonly perceived beliefs, thoughts and habits by members of a social group. In Peyami Safa's characters, there is a clash between feelings, thoughts and moral values making up the Turkish mentality versus the one of Western origin. The writer pictures the mentality

* Bu yazı, daha önce *Erdem* dergisinin (2012) 62. Sayısında, 179-190 sayfalarında yayımlanmıştır.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İSTANBUL,
e-posta: sugurcan@marmara.edu.tr

FERDİN, DEVRİN VE İSTANBUL'UN HİKÂYECİSİ: PEYAMİ SAFA VE HİKÂYECİLİĞİ

ABDULLAH EZİK*

Safa hikâyeleri çoğunlukla birkaç saat içerisinde gerçekleşir. Sınırları önceden tayin edilmiş bir zaman aralığında her şey sonuçlanır.

Birçok farklı türde kalem oynatan üretken bir yazar olan Peyami Safa, yazın serüveni boyunca bir tür olarak hikâye ile yakından ilgilenmiş, birçok farklı konuda metin kaleme almıştır. Söz konusu bu hikâyelerde oldukça bilinçli bir tavır takınan yazar, bu metinlerin büyük bir bölümünü devrin gazete ve mecmualarında yayımlamış, bir kısmını ilerleyen yıllarda kitaplaştırarak neşretmiştir.

1919 yılında abisi İlhami Safa ile birlikte *Yirminci Asır* isimli bir gazete çıkarmaya başlayan Peyami Safa, burada "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında çeşitli küçük hikâyeler yayımlamış, devrin ruhunu yakalamaya çalışmıştır. Böylelikle bir tür olarak hikâye ile yakından temas kuran yazar, yavaş yavaş hikâyeci kimliği ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Öte taraftan Safa'nın gazete/mecmua yazılarına paralel bir şekilde de ele alınabilecek bu metinler, yazarın düşünme biçimi, dünya görüşü ve hayata yaklaşımına da farklı noktalarda referans verir. Peyami Safa, Cahit Sıtkı (Tarancı) ile bir sohbetinde gerek ilk dönem hikâyeciliğini gerekse *Yirminci Asır* serüvenini şu sözlerle ifade eder:

> "On dokuz yaşında kardeşimin teşvikiyle, muallimlik ve memuriyet hayatından matbuata geçerek *Yirminci Asır* adlı bir akşam gazetesi çıkarmaya başladık. Orada, 'Asrın Hikâyeleri' başlığı altında, ilk otuz kırk tanesi imzasız ve tamamıyla halk için gazete hikâyeleri yazmaya başladım. Bu hikâyeler o zaman

* abdullahezik@gmail.com

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA DÜNYA SAVAŞLARINA YÖNELİK TAHLİLLER

GÖKAY DURMUŞ*

Peyami Safa, romanın, cemiyete tutulan bir ayna görevi üstlendiğini düşünür. Ona göre roman, ne kadar ferdin içi dünyasını anlatırsa anlatsın, toplumundan ayrık bir unsur olarak düşünülemez.

Özet

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA SAVAŞ

Savaş, Peyami Safa'nın romanlarına yansıyan önemli bir olgudur. İmparatorluk'tan Ulus- Devlet'e geçiş ve daha sonra İkinci Dünya Savaşı sürecine tanık olan Safa, kendisini ve roman kahramanlarını bu süreçlerden soyutlayamamıştır. Bu nedenle çalışmada önce Peyami Safa'nın savaş kavramını nasıl tanımladığı, kavrama hangi anlamları yüklediği tahlil edilmiştir. Daha sonra, kahramanlar aracılığı ile ülkenin savaş öncesi durumuna duyulan özlem işlenmiştir. Bu özlemin savaş sonlarında hayal kırıklıklarına dönüşme nedenleri ise daha çok Safa'nın kendi düşüncelerinin dışa vurulduğu bölümlerde takip edilmiştir. Savaşla ilgili kuramsal tahliller, savaşın neden olduğu yokluk ve dejenerasyonun yansıdığı bölümlerin tahlilleri ile son bulmuştur.

Peyami Safa, kuramsal tahlillerini desteklemek adına sıcak savaş sahneleri de kurgulamıştır. Bunlar çalışmada; cephede insanlar, cephede durumlar ve savaşın karşı taraftaki öznesi düşman askerlerinin davranışları şeklinde kümelenerek tahlile tabiî tutulmuştur. Yazarın bu sahneleri canlı kılma çabası ve kuramsal tahlillerinin günümüzde de geçerliliğini koruyor olması, Peyami Safa yazınının gündemden düşmeme nedeni olsa gerektir.

Anahtar Kelimeler: savaş, edebiyat, roman, Peyami Safa

* Bu çalışma daha önce, 2017 yılında Folklor/Edebiyat dergisi, 23. Cilt, 90. sayıda yayımlanmıştır.

** Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

PEYAMİ SAFA'NIN KALEMİNDEN ALİ FUAD CEBESOY VE İSMAİL FAZIL PAŞA

GAMZE BAŞAK ATAKAN

Peyami Safa Ali Fuat Paşa'nın böyle fedakâr, azimli ve güçlü bir karaktere sahip olmasının ardında ecdadının etkisi olduğuna inanmakta ve bunu dile getirmektedir.

2 Nisan'da Gedikpaşa'da dünyaya gelen ve ismini Tevfik Fikret tarafından alan Peyami Safa, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının öne çıkan isimlerinden biri olarak hem yazar hem de gazeteci kimliğiyle dönemin önde gelen kalemlerinden olmuştur. Küçük yaşlarda babasını kaybetmesiyle birlikte annesi ve ağabeyi ile yaşamını sürdürmüş ve zorlu şartlar altındaki bu yaşamın bir getirisi olarak ilkokula devam ettiği sıralarda sağ kolunda kemik veremi hastalığı teşhisi konulmuş ve kendisini hastane koğuşlarında bulmuştur. Bu hastalık sürecindeki yıpranmış psikolojisi ise otobiyografik alanda öne çıkan eseri *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nda etkilerini göstermiştir. Maupassant ve Rousseau gibi birçok yazarın eserlerinin çevirisini yapmıştır. Yaşamı boyunca pozitivist, milliyetçi, muhafazakâr, materyalist, antikomünist tutumlar sergilemesinin yanı sıra ağırlıklı olarak milliyetçilik ve muhafazakâr görüşünün daha ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Orhaniye Matbaası tarafından Peyami Safa imzasıyla neşredilen Tercüme-i Hâl Resmiyelerinden biri olan *Güzide Serdarımız Ali Fuad Paşa ve Pederi Merhum İsmail Fazıl Paşa* adlı eserinde Ali Fuat Paşa ve pederi merhum İsmail Fazıl Paşanın tercüme-i halleri ile orduda ve zaferlerdeki hizmetleri ile etkilerini kaleme almıştır. Tercüme-i Hâl Resmiyesi türü biyografinin Osmanlı Türkçesindeki karşılığı olarak tanımlanabilir. Biyografi konu alınan kişinin hayatına dair bir

PEYAMİ SAFA'NIN "UNUTMADIN DEĞİL Mİ?" HİKÂYESİNDE SAVAŞLA PARÇALANAN HAYATLAR

ONUR BELLİ

Savaşlar, insan eliyle oluşturulan ve arkasında yıkım, sefalet ve acı bırakan kitlesel bir olgudur. Savaşlar cephede verilirken aynı zamanda, cephe gerisinde de bir bekleyişe yol açmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerini ele aldığımızda insanların bütün bu savaşlara katılmasının arakasındaki neden mensup olduğu milletin devamını sağlayabilmektir.[1] Bu ulu amaç için art arda çıkan savaşlar, 29 Eylül 1911 Trablusgarp Savaşı, 8 Ekim 1912 I. Balkan Savaşı, 29 Haziran 1913 II. Balkan Savaşı, 28 Temmuz I. Dünya Savaşı ve 19 Mayıs 1919 Kurtuluş Savaşı, cephe arkasında savaştan dönmesini umut eden binlerce kişiyi bırakmıştır. Evler, birer bekleme ya da yas mekânına dönmüş, umutlar gitgide azalmaya ve cephede, ölümle burun buruna gelen insanlar, sakatlıklar, hastalıklar veya psikolojik bozukluklar yaşamaya başlamıştır.

Peyami Safa (1899-1961), Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu buhranlıyı yakından gözlemlemiş ve tanık olmuş bir şahsiyettir. Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'nin kaybı ve Balkan Türklerinin asırlardır bulundukları topraklardan İstanbul'a göç ettiği sıralarda on üç yaşında bulunan Peyami Safa, *Bir Mekteplinin Hatıratı yahut Karanlıklar Kralı* adlı hikâyesi yayımlanmıştır.[2] Yazı hayatına Osmanlı'nın son dem-

---

[1] Çonoğlu, Salim. *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm 1920-1950.* İstanbul: Akçağ Yayınları, 2007, s. 63.

[2] Köseoğlu, Nevzat. *Peyami Safa.* Ankara: Alternatif Yayınları, 2002, s. 16.

MEHMET AKINCI İLE PEYAMİ SAFA ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Ahmet Alperen Can: Öncelikle teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz hocam. İlk olarak bize, Peyami Safa'nın düşünür yönüyle ilgilendiği temel problemlerden ve dâhil olduğu politik polemiklerden söz edebilir misiniz?

Mehmet Akıncı: Peyami Safa çok yönlü bir düşünür. Ama özetle bir şey demek gerekirse, temel meselesi de Türk modernleşmesi ve bu noktada tutulan ve tutulacak olan istikamet.

Diğer taraftan mevzu politik polemik olunca, Safa'nın çokça polemiklerinden bahis açılabilir. Ama ben bir değişiklik yapayım, girmediği, girmek istemediği bir polemik ve kişiden bahsedeyim. Hatta biraz daha kafa karıştıralım, bir muhafazakâr düşüncenin kurucu aydınlarından birisi olarak Abdülhamit'e olan düşmanlığından bahsedelim.

Yeni dizilerle beraber muhafazakârlar arasında bir Abdülhamit hayranlığı körüklenmiş durumda. Bu hayranlığın Türk muhafazakârlığının önemli fikir adamında da olması beklenir. Ama Peyami Safa, ömrü boyunca Abdülhamit'e karşı husumet duymuş ve bunu da ifade etmiştir.

Diğer yandan ise pozitivizmin gerçek bir eleştirmeni olmakla birlikte, pozitivizmi Türkiye'ye ithal eden Abdullah Cevdet için sivri dilini hiç kullanmamış olması ilginçtir.